

УДК 334:338.436

О. М. Буднік

к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

**РОЛЬ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Розглянуто питання розвитку кредитної кооперації в аграрному секторі економіки як складової кооперативного маркетингу. Приділено увагу дослідженню особливостей кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Акцентовано на неможливості невеликих аграрних формувань отримати необхідні фінансові ресурси для свого розвитку. Розглянуто процес виникнення та поширення кредитних спілок в Україні. З'ясовано економічну природу кредитних кооперативних організацій. Визначено тенденції розвитку кредитної кооперації. Вивчено досвід діяльності кредитних спілок світу та опрацьовано можливості впровадження його у господарську діяльність вітчизняних підприємств. Окрему увагу приділено розгляду питання надання фінансових послуг через мережу електронних послуг. Деталізовано перспективу створення дієвої системи фінансової взаємодопомоги в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: кооперація, кредитна кооперація, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми

Основним напрямом ринкових перетворень вітчизняної економіки є динамічність зовнішнього середовища та потреба формування конкурентоздатних господарюючих суб'єктів її аграрного сектора, зорієнтованих на задоволення споживчих потреб. Стратегічно важливим чинником розвитку аграрного підприємництва є його стабільне фінансове забезпечення та своєчасне отримання підприємствами достатніх фінансових ресурсів для ефективного ведення їх виробництва. Зважаючи на особливості діяльності аграрних підприємств, виникає необхідність обґрунтування шляхів розв'язання проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, що стимулювала би нарощування ними обсягів виробництва та підвищення ефективності діяльності, оскільки побудова такої системи фінансового забезпечення в аграрному секторі економіки є запорукою досягнення соціально-економічних цілей сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вагомий внесок у розвиток класичної кооперативної думки зробили І. Витанович, М. Туган-Барановський, М. Кондратьєв, Б. Мартос, Є. Храпливий, А. Чайнов та ін. Нині питання становлення і розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації є предметом дослідження відомих науковців. Зокрема, воно висвітлено у працях В. Андрійчука, П. Гайдуцького, В. Гончаренка, Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, О. Крисального, М. Маліка, В. Месель-Веселяка,

П. Макаренка, О. Могильного, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненко, П. Саблука, Ю. Ушкаренко, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Однак, багатогранність розглянутої проблематики та динамічна трансформація форм господарювання на селі зумовлюють необхідність подальших наукових досліджень у вказаному напрямі.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою даного дослідження є визначення ролі кредитної кооперації в аграрному секторі економіки на основі вивчення та узагальнення світового досвіду її функціонування. Об'єкт дослідження – процес розвитку кредитної кооперації в аграрному секторі вітчизняної економіки. Теоретичною і методологічною основою є системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичні розробки вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідження проведено при застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема абстрактно-логічного – для узагальнення сутності та ролі кредитної кооперації в аграрному секторі економіки; аналізу і синтезу – при визначенні особливостей сільськогосподарської кредитної кооперації та кооперативного маркетингу; співставлення та порівняння – з метою вивчення та аналізу досвіду діяльності кредитної кооперації країн світу, його узагальнення та визначення основних тенденцій її розвитку.

Результати досліджень

Сучасний агробізнес характеризується процесами розвитку кооперативного маркетингу. Сільськогосподарські товаровиробники змушені постійно конкурувати, оскільки мають потребу в підвищенні ефективності своєї господарської діяльності, розширенні асортименту продукції, налагодженні постачальницько-збутових мереж, зменшенні трансакційних витрат. За умов ринку вони мають об'єктивну необхідність у використанні інструментів комплексу маркетингу, що будуть спрямовані на задоволення потреб їх цільового споживача та пошук ефективних каналів збуту виготовленої продукції. Відтак, формування інфраструктури аграрного ринку необхідно здійснювати на кооперативних засадах, особливо коли йдеться про маркетингову та фінансову інфраструктури аграрного ринку.

Системні перетворення в аграрному секторі економіки в умовах нестабільності зумовлюють необхідність пошуку для сільськогосподарських підприємств ефективних та надійних засобів фінансової підтримки. Насамперед, важливим джерелом кредитних ресурсів для аграрного сектора є банківське кредитування. Однак, доступність кредитних ресурсів визначається умовами, за яких їх можна отримати. Слід враховувати, що комерційні банки мають на меті отримання прибутку через надання кредитів, а витрати на адміністрування кредитів та мікrokредитів є значними. Існує ряд проблем, через які отримати кредит досить складно, а саме: завищені відсотки по сплаті кредитів, потреба у

наданні ліквідної майнової застави, наявності позитивної кредитної історії тощо. Слід визнати, що дрібні сільськогосподарські товаровиробники, зокрема особисті селянські господарства, невеликі фермерські господарства та приватні (приватно-орендні) підприємства потребують фінансових ресурсів для забезпечення своєї господарської діяльності. Водночас, достатньо часто вони практично не мають доступу до позичкових коштів, оскільки комерційні банки не зацікавлені у фінансуванні даної категорії виробників продукції, вважаючи більш привабливими сфери торгівлі, промисловості та ін. Доступ зазначених форм господарювання до кредитів комерційних банків суттєво обмежений або практично неможливий, через високий ризик співпраці з ними та відсутність гарантій повернення коштів.

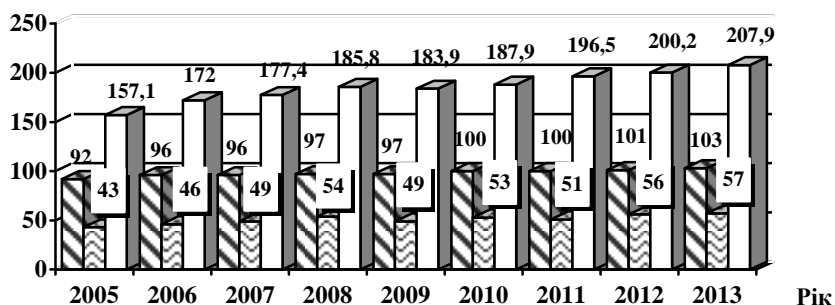
Мазнев Г. Є. наголошує на тому, що наразі існують розбіжності щодо процентних ставок за кредитами для сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, у 2013 р. при середній за 10 міс. кредитній ставці 16,8 %, у Київській області кредити надавалися під 16,9 %, Дніпропетровській – 14,9%, Полтавській 14,3 %, а Рівненській – 20,6 % [8, с. 9]. Варто наголосити на тому, що у роботі з сільськогосподарськими підприємствами більшість банків надають перевагу фінансуванню великих сільгоспвиробників. Це пояснюється такими причинами: наявністю організованої фінансової звітності у великих компаній та достатнього забезпечення за кредитами; диверсифікацією напрямів діяльності великих підприємств, що може компенсувати можливі втрати на одному із напрямів діяльності або відсутністю технологій проведення фінансового аналізу сільськогосподарських підприємств. Зарубіжні банки перевагу в наданні кредитів віддають саме агрохолдингам. У 2012 р. вперше в Україні агрохолдинг «Нібулон» для фінансування проекту з розширення виробничих потужностей із виробництва, переробки та експорту зернових культур загальною вартістю 448 млн дол. США залучив від Європейського банку реконструкції та розвитку синдикований кредит на суму 130 млн дол. США [8, с. 12].

Така ситуація вимагає пошуку альтернативних джерел фінансування. Насамперед, це стосується розвитку кредитної кооперації як надійної фінансової опори сучасного сільського господарства. Слід зазначити, що розвиток кредитних спілок може бути одним з основних джерел фінансування фізичних осіб й кредитних кооперативів – для підтримки юридичних товаровиробників, оскільки місія кредитних кооперативів полягає у залученні коштів шляхом розміщення депозитів та відкриття рахунків для своїх членів. Кооперативи використовують залучені кошти для надання кредитів і придбання цінних паперів за рахунок незадіяних в обороті коштів, вони також пропонують своїм членам інші фінансові послуги, що наближає їх до банківських установ. Всі надходження кооперативу перераховуються у вигляді кооперативних та пайових виплат, сприяючи поверненню коштів членам кооперативу.

В Україні кредитні спілки є порівняно новим для ринку фінансових послуг суб'єктом. Перші з них почали створюватися з 1992 р. за підтримки проектів міжнародної технічної допомоги, ініційованих українською діаспорою США та Канади. Вони будувалися за західним зразком на основі класичних, міжнародно визнаних кооперативних принципів. Масове виникнення кредитних спілок в Україні розпочалося після прийняття Закону «Про кредитні спілки» у грудні 2001 р. [12]. Кооперативна ідея була геніально простою і природною – люди, як споживачі у важкі часи об'єднувалися у кооперативні організації, що забезпечували своїх членів необхідними їм товарами та послугами, встановлюючи прямі зв'язки із виробниками або здійснюючи виробництво товарів (надання послуг) для своїх членів. Ці кооперативні товариства не мали на меті отримання прибутку. За своєю соціально-економічною природою кооперативні організації були не засобом отримання багатства, а способом боротьби з бідністю [4].

За даними аналітичного Департаменту національного рейтингового агентства, кількість кредитних організацій в Україні протягом 1 кварталу 2013 р. – 1 кварталу 2014 р. збільшилося на 23 одиниці. До Державного реєстру фінансових установ нині внесено 742 кредитні установи, у т. ч. 627 кредитних спілок, 85 інших кредитних компаній та 30 юридичних установ публічного права. Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 01.04.2014 р. склав 2716,1 млн грн і порівняно з його обсягом на кінець 1 кварталу 2013 р. збільшився на 0,6 % (2701,1 млн грн станом на 01.04.2013 р.). Слід відмітити, що найбільшим попитом користуються споживчі кредити, частка яких становить 62,6 %, що на 1,2 % більше порівняно за 2013 р. (61,4 %), й кредити на придбання, будівництво та реконструкцію майна [2]. Водночас, кредитування особистих селянських й фермерських господарств займає незначну частку (6,5 та 2,1 %). Це підтверджує тезу про те, що сподівання на співпрацю сільськогосподарської та кредитної кооперації нині залишаються невиправданими. Райффайзенська модель сільських кооперативів, що базується на взаємодоповнюючому поєднанні сільськогосподарської й кредитної кооперації, також не прижилася серед вітчизняних аграріїв. Ідея створення кооперативного банку в Україні з участю як фізичних, так і юридичних осіб, поки що залишається поза увагою учасників законотворчого процесу [5, с. 21].

З огляду на важливість розглянутої проблематики, особливої актуальності набуває питання вивчення досвіду діяльності кредитних спілок світу та впровадження їх у господарську діяльність вітчизняних підприємств. За даними статистичного звіту Світової Ради Кредитних Союзів, наразі діє 57 тис. кредитних спілок у 103 країнах світу, які обслуговують біля 208 млн чоловік [10].

▨ Кількість країн ▨ Кількість кредитних союзів, тис. □ Кількість членів,

Рис. 1. Динаміка кількості кредитних союзів у світі, 2005–2013 рр.

Джерело: на основі даних [10].

Обслуговуючі кооперативи уже декілька століть успішно проявляють свою значимість як у виробничій та переробній, так і фінансовій сферах. Навіть міцні фінансові системи розвинутих країн включають кооперативні фінансові установи: кооперативні банки (Німеччина), кредитні товариства (Франція), кредитні спілки та ощадно-позичкові асоціації (США), ощадно-позичкові спілки (Польща), кредитно-ощадні кооперативи (Угорщина) [9, с. 87]. Слід відмітити, що обсяги діяльності кредитних кооперативів Швеції та Данії за останні роки різко скоротилася. Для порівняння, у середині 60-х рр. у Швеції кредитні кооперативи забезпечували приблизно дві третини кредитних потреб села, 1986 р. – 45 %. У 1986 р. на сільське господарство припадало лише 25 відсотків загальної суми кредитів, виданих Союзом кооперативних банків Швеції. Така тенденція характерна для Данії, де питома вага кооперативного кредиту в загальній заборгованості сільського господарства зменшилася з 40 до 10 відсотків. Ці дані засвідчують про процес переорієнтації пріоритетів у кредитно-фінансовій діяльності цих країн з сільського господарства на інші галузі економіки. У багатьох країнах успішний розвиток кредитної кооперації пов'язаний з державною підтримкою у вигляді пільгового оподаткування, надання недорогих кредитів і субсидій [7].

Водночас, варто наголосити на тому, що кредитні кооперативні установи за своє понад 100-річне існування збільшили не тільки свою мережу, утворивши місцеві, регіональні і центральні установи, але і розширили функції своєї діяльності. Зокрема, у Німеччині система кредитної кооперації охоплює близько 30 % фінансових депозитів країни і 25 % виданих кредитів. У Фінляндії на кооперативні кредитні банки припадає 60 відсотків кредитів, виданих

сільськогосподарським виробникам [6]. У США сільськогосподарська кредитна кооперація представлена Федеральною системою фермерського кредиту (ФСФК), яка, маючи державну підтримку, об'єднує 800 місцевих фермерських банків і асоціацій, що входять до складу 37 великих регіональних банків. Фермерська заборгованість кредитним касам у Нідерландах складає 90 %, Японії – 80 %, Франції 70 %, Португалії – 60 %, Бельгії – 50 %, що підкреслює активну співпрацю цих установ з фермерами [7]. Більшість кредитних кооперативів Канади надають фінансові послуги через мережу електронних послуг – Інтернет, телефон, банкомати інших фірм. Кредитні спілки пропонують кращі умови на невеликі позички та купівлю житла, ніж у інших фінансових установах, що є однією із умов економічної та соціальної ефективності їх діяльності [3]. У згаданих країнах обсяги кредитування сільського господарства зазначеними кооперативними організаціями досить високі.

Отже, узагальнення досвіду кредитних спілок світу дозволяє зробити висновки про те, що кредитна кооперація як особлива форма:

1) дозволяє *об'єднувати капітал з метою стимулювання фінансової взаємодопомоги її членів;*

2) специфіка кредитної кооперації полягає у тому, що вони *організують взаємокредитування для своїх членів та контролюються ними;*

3) кредитні кооперативи *мають на меті забезпечення сталого розвитку своїх громад.*

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, розвиток сільськогосподарської кредитної кооперації в аграрному секторі економіки слід розглядати як механізм захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів. За умов, коли традиційні фінансові інститути, такі як комерційні банки, не можуть забезпечити потреби сільськогосподарських підприємств перспективним слід вважати розвиток кредитних спілок, кредитних кооперативів та кооперативних банків як основного кроку консолідації українського кредитного кооперативного руху. Особливо актуальним вважається необхідність вивчення, узагальнення та залучення світового досвіду діяльності зазначених установ. Важливо відмітити також роль кооперативного маркетингу як основи виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції. В перспективі, впровадження кооперативної ідеї фінансової взаємодопомоги, кредитні спілки зможуть активно конкурувати з банками, оскільки мають можливість надавати своїм членам відповідний перелік банківських послуг на вигідних для них умовах.

Література

1. Аналітичний огляд поточного стану агрокредитування малих і середніх сільськогосподарських виробників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zet.in.ua/zakonoproekt/apk/analitichnij-oglyad-potochnogo-stanu-agrokredituvannya-malix-i-serednix-silskogospodarskix-virobnykiv>

2. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України у 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1191>.

3. Артеменко І. А. Стан і тенденції розвитку української кредитної кооперації у країнах світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrcoop-journal.com.ua/2008-1/num/artemenko11.htm>

4. Гончаренко В. Міжнародні кооперативні принципи і розвиток псевдокооперативних спілок в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrcoop-journal.com.ua/num/goncharenko.htm>

5. Зіновчук В.В. Сільськогосподарська кооперація в Україні: *quo vadis ?* / В. В. Зіновчук / Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої Міжнародному руху кооперативів 5–7 квітня 2012 р.). – Житомир: Вид-во: Житомирський національний агроєкологічний університет, 2012. – С. 17–25.

6. Зінченко Т.В. Кредитна кооперація у сільському господарстві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=34682>

7. Кооперування та агропромислова інтеграція фермерського виробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-116/>

8. Мазнев Г. Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору / Г. Є. Мазнев // Економіка АПК – 2014. – № 9. – С. 5–13.

9. Недільська Л. В. Уроки світового досвіду функціонування фінансових установ кооперативного типу / Л. В. Недільська / Кооперативні читання: 2014 р.: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 27–29 березня 2014 р.). – Житомир: Вид-во: Житомирський національний агроєкологічний університет, 2014. – С. 87–93.

10. Статистичний звіт Світової Ради Кредитних Союзів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wocsu.org/publications/statreport>

11. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014–2015 рр. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1635/>

12. Про кредитні спілки Верховна Рада України; Закон від 20.12.2001 № 2908-III / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
